

**INGLIZ TILIDA O'QIB TUSHUNISH KO'NIKMASINI
RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI METODLARI VA PEDAGOGIK
SHART-SHAROITLARI**

Zuninova Durdona Aloxon qizi

University of business and science filologiya fakulteti

xorijiy til va adabiyoti(ingliz tili)

70110901 yo'nalishi bitiruvchi magistri

zuninovadurdona8@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada umumta'lim maktablari o'quvchilarida ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning samarali metodlari va pedagogik shart-sharoitlari tahlil qilinadi. O'qib tushunish ingliz tilini o'rganish jarayonida muhim nutq faoliyati turi bo'lib, o'quvchining yozma axborotni qabul qilishi, mazmunini anglash, asosiy fikrni aniqlashi, zarur ma'lumotlarni ajratib olishi va matn asosida xulosa chiqarishini nazarda tutadi. Maqolada o'qib tushunishni rivojlantirishda matn bilan ishlashning bosqichma-bosqich tashkil etilishi, skimming, scanning, intensiv o'qish, kontekstual taxmin qilish, savol-javob, interfaol metodlar va kommunikativ topshiriqlardan foydalanish masalalari yoritilgan. Shuningdek, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, mos o'quv materiallarini tanlash, motivatsion muhit yaratish, raqamli vositalardan foydalanish va samarali baholash o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning muhim pedagogik shart-sharoitlari sifatida asoslangan.*

Kalit so'zlar: *Ingliz tili, o'qib tushunish, o'qish ko'nikmasi, o'qitish metodikasi, pedagogik shart-sharoitlar, o'quvchi, matn, o'qish strategiyalari, kommunikativ kompetensiya, interfaol metodlar.*

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tilini o'rganish va undan samarali foydalanish ta'limning muhim yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, axborot texnologiyalari, ta'lim va kasbiy faoliyatda keng qo'llanilayotganligi sababli o'quvchilarda mazkur til bo'yicha mustahkam kommunikativ kompetensiyani shakllantirish zarur.

Xorijiy tilni o'rganishda tinglab tushunish, gapirish, yozish va o'qish asosiy nutq faoliyati turlarini tashkil etadi. Shular orasida o'qib tushunish ko'nikmasi o'quvchining turli yozma manbalardan mustaqil ravishda axborot olish imkoniyatini ta'minlashi bilan alohida ahamiyatga ega. O'quvchi ingliz tilidagi matnni tushunish orqali nafaqat til bilimlarini mustahkamlaydi, balki yangi bilim va ma'lumotlarni ham egallaydi.

O'qib tushunish oddiygina matnni ovoz chiqarib yoki ichida o'qishdan iborat emas. U murakkab aqliy faoliyat bo'lib, matn mazmunini anglash, asosiy g'oyani ajratish, muhim va ikkilamchi ma'lumotlarni farqlash, muallif fikrini tushunish, notanish so'zlarning ma'nosini kontekst orqali aniqlash va o'qilgan ma'lumot asosida xulosa chiqarish kabi ko'nikmalarni qamrab oladi.

Shu sababli umumta'lim maktablarida ingliz tilini o'qitish jarayonida o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikmasini maqsadli va tizimli ravishda rivojlantirish muhim metodik vazifa hisoblanadi.

Asosiy qism

O'qib tushunish ko'nikmasi o'quvchining yozma nutqni anglash va undan maqsadli foydalanish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur ko'nikma bir nechta tarkibiy elementlardan tashkil topadi. Jumladan, o'quvchi matnning umumiy mazmunini tushunishi, asosiy fikrni aniqlashi, muayyan ma'lumotni topishi, sabab-oqibat munosabatlarini anglay olishi, yangi so'zlarning ma'nosini kontekst asosida taxmin qilishi va o'qilgan material yuzasidan o'z fikrini bildirga olishi lozim.

O'qib tushunishni rivojlantirishda, avvalo, o'quvchilarning yoshiga va til bilish darajasiga mos matnlarni tanlash muhimdir. Matnning mazmuni o'quvchilarning qiziqishlari va hayotiy tajribasi bilan bog'liq bo'lsa, ularning

o'qishga bo'lgan motivatsiyasi oshadi. Masalan, maktab o'quvchilari uchun sport, do'stlik, ta'lim, tabiat, sayohat, texnologiya, sog'lom turmush tarzi va atrof-muhit kabi mavzulardagi matnlardan foydalanish samarali natija beradi.

Matn tanlashda uning leksik va grammatik murakkabligi ham hisobga olinishi kerak. Haddan tashqari murakkab matn o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Juda sodda matn esa uning rivojlanish imkoniyatlarini cheklaydi. Shuning uchun o'qituvchi o'quvchilarning mavjud bilim va ko'nikmalariga mos, biroq ularni yangi bosqichga olib chiqadigan materiallarni tanlashi zarur.

O'qib tushunishni rivojlantirishning samarali usullaridan biri matn bilan ishlashni uch bosqich asosida tashkil etishdir. Bular: **matnni o'qishdan oldingi bosqich, matnni o'qish jarayoni va matndan keyingi bosqich.**

Matnni o'qishdan oldingi bosqichda o'quvchilarning mavzu bo'yicha mavjud bilimlari faollashtiriladi. O'qituvchi matn sarlavhasi, rasmi yoki kalit so'zlari asosida savollar beradi. Masalan, "What do you know about this topic?", "What do you think the text is about?" kabi savollar o'quvchilarning qiziqishini uyg'otadi. Bu jarayonda o'quvchilar matn mazmuni haqida taxminlar qiladilar.

Matnni o'qish jarayonida o'quvchilarga ma'lum bir maqsad asosida topshiriqlar beriladi. Bunda skimming va scanning kabi o'qish strategiyalaridan foydalanish muhim.

Skimming strategiyasi matnning umumiy mazmunini tezda aniqlashga xizmat qiladi. O'quvchi matnni batafsil o'rganmasdan, uning asosiy g'oyasi va mavzusini aniqlashga harakat qiladi. Masalan, o'quvchiga matnni ikki-uch daqiqa davomida o'qib, uning asosiy mavzusini aniqlash topshirig'i berilishi mumkin.

Scanning strategiyasida esa o'quvchi matndan muayyan ma'lumotni izlab topadi. Masalan, matndan shaxs nomi, sana, joy nomi yoki muayyan faktni topish vazifasi beriladi. Bu strategiya o'quvchining kerakli axborotni tez aniqlash ko'nikmasini rivojlantiradi.

O'qib tushunishni rivojlantirishda **intensiv o'qish** ham muhim ahamiyatga ega. Bunda o'quvchi matnni batafsil o'rganadi, grammatik birliklar, yangi so'zlar,

gaplar o'rtasidagi mazmuniy bog'lanishlar va asosiy g'oyalarni tahlil qiladi. Ushbu usul murakkab matnlarning mazmunini chuqur anglashga yordam beradi.

Notanish so'zlar bilan ishlash ham o'qib tushunish jarayonining muhim tarkibiy qismidir. O'quvchilarga har bir notanish so'zning ma'nosini darhol lug'atdan izlash o'rniga, uning ma'nosini kontekst orqali aniqlash strategiyasini o'rgatish maqsadga muvofiq. Masalan, gapdagi boshqa so'zlar va umumiy mazmun yordamida notanish so'zning ma'nosini taxmin qilish mumkin. Bu o'quvchining mustaqil til o'rganish qobiliyatini rivojlantiradi.

Matndan keyingi bosqichda o'quvchilarning matnni qay darajada tushunganini aniqlashga qaratilgan topshiriqlar bajariladi. Bunda savollarga javob berish, matnning asosiy fikrini aniqlash, reja tuzish, matnga sarlavha tanlash, to'g'ri va noto'g'ri ma'lumotlarni ajratish, jadvalni to'ldirish va qisqa xulosa yozish kabi mashqlardan foydalanish mumkin.

O'qib tushunishni rivojlantirishda interfaol metodlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. **“Aqliy hujum”**, **“Klaster”**, **“Insert”**, **“Think-Pair-Share”**, **“B-B-B”** kabi metodlar o'quvchilarning matn bilan faol ishlashiga imkon beradi.

Masalan, **“Think-Pair-Share”** metodida o'quvchi avval matn yuzasidan berilgan savolga mustaqil javob izlaydi. Keyin javobini juftlikda muhokama qiladi va yakunda o'z fikrini sinf bilan baham ko'radi. Bu metod o'quvchining mustaqil fikrlashi, matndan dalil keltirishi va o'z fikrini og'zaki ifodalash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

O'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning yana bir samarali usuli muammoli topshiriqlardan foydalanishdir. O'qituvchi matn mazmuni asosida o'quvchilar oldiga muammoli savol qo'yadi. O'quvchilar javobni matndan izlaydilar va o'z xulosalarini dalillar asosida asoslaydilar.

Masalan, **“Healthy Lifestyle”** mavzusidagi matn o'rganilganda **“What should teenagers do to stay healthy?”** savoli berilishi mumkin. O'quvchilar matndan tegishli ma'lumotlarni topib, ularni umumlashtiradilar va o'z tavsiyalarini ishlab chiqadilar.

O'qib tushunish ko'nikmasini shakllantirishda pedagogik shart-sharoitlar

alohida ahamiyatga ega. Birinchi shart — o'quvchilarda o'qishga ijobiy motivatsiya shakllantirishdir. Buning uchun o'quv materiallari o'quvchilarning qiziqishlariga mos bo'lishi, topshiriqlar esa turli va ijodiy xarakterga ega bo'lishi lozim.

Ikkinchi shart — ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish. O'quvchilarning ingliz tilini o'zlashtirish darajasi bir xil emas. Shu sababli differensial topshiriqlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Kuchli o'quvchilarga tahliliy va ijodiy topshiriqlar, qiyinchilikka duch kelayotgan o'quvchilarga esa sodda va bosqichma-bosqich topshiriqlar berilishi mumkin.

Uchinchi muhim shart — ingliz tilida muloqot qilishga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish. O'quvchi o'qigan matni yuzasidan fikr bildirish, savol berish va o'z nuqtayi nazarini asoslash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. Bunday muhit o'qib tushunishni boshqa nutq faoliyati turlari bilan bog'lashga yordam beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirish umumta'lim maktablarida ingliz tilini o'qitish metodikasining muhim yo'nalishlaridan biridir. O'qib tushunish o'quvchining yozma axborotni qabul qilishi bilan birga, uni tahlil qilish, umumlashtirish, kerakli ma'lumotni ajratish va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatlarini ham shakllantiradi.

Samarali natijaga erishish uchun o'qish jarayonini matngacha, matn bilan ishlash va matndan keyingi bosqichlarga ajratish maqsadga muvofiq. Skimming, scanning, intensiv o'qish, kontekstual taxmin qilish va muammoli topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarning matnni anglash darajasini oshiradi.

Shuningdek, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshirish, mos va qiziqarli matnlarni tanlash, interfaol metodlardan foydalanish, kommunikativ ta'lim muhitini yaratish hamda raqamli ta'lim vositalaridan maqsadli foydalanish o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning muhim pedagogik shart-sharoitlari hisoblanadi.

Demak, ingliz tilida o'qib tushunish ko'nikmasini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik tizim o'quvchi faoliyatiga asoslangan, kommunikativ, bosqichma-bosqich va individual yondashuvni ta'minlashi lozim. Mazkur

yondashuv o'quvchilarning ingliz tilidagi yozma axborot bilan mustaqil ishlash qobiliyatini rivojlantirish, kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirish va kelgusidagi mustaqil ta'lim faoliyati uchun zarur ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jalolov J.J. **Chet til o'qitish metodikasi**. — Toshkent: O'qituvchi, 2012.
2. Hoshimov O'., Yoqubov I. **Ingliz tili o'qitish metodikasi**. — Toshkent: Sharq, 2003.
3. Solovova E.N. **Metodika obucheniya inostrannym yazykam: bazovyy kurs lektsiy**. — Moskva: Prosveshcheniye, 2002.
4. Harmer J. **The Practice of English Language Teaching**. — Harlow: Pearson Education, 2007.
5. Richards J.C., Rodgers T.S. **Approaches and Methods in Language Teaching**. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014.